

2. EL PASSAT ISLÀMIC DE CATALUNYA EN LA MEMÒRIA HISTÒRICA

JESÚS CORSÀ I GARROFÉ

El període medieval andalusí de l'actual territori català ha estat un tema força oblidat en la historiografia precedent a la nostra. Anacronismes i tòpics han ocupat llargament un àmbit difícil de conèixer per les escasses fonts conservades. L'òptica historiogràfica ha variat i evolucionat molt al llarg del temps, a voltes reflectint més els parers coetanis als historiadors que no pas els existents en el període estudiat. Sembla, doncs, interessant repassar el recorregut historiogràfic sobre allò que va succeir entre els segles VIII i XII.

L'època musulmana, deixant a part tòpics llegendaris i mitològics sobre la *reconquesta*, és considerada, al llarg del segle XVI i fins al segle XVIII, com un període poc important en les explicacions històriques del passat de Catalunya. L'angle de visió historiogràfic aposta per la tasca repobladora i recuperadora que s'inicia des dels Pirineus cap als territoris andalusins. Aquests plantejaments quallen, en el segle XVI, amb la perspectiva crítica de Jerónimo Zurita, amb un visió compartida per historiadors coetanis com ara Pere Gil.

En aquesta visió tradicional s'acusa l'agressió islàmica, mentre que s'exalta als catalans com a pro-

tagonistes de la conquesta des dels Pirineus. La voluntat d'afermar nous referents segurs i contrastables, que aporta la Il·lustració del segle XVIII, l'afany per recuperar els orígens de Catalunya, que s'aferma amb el romanticisme, i el rigor del positivisme documental de la darrereria del segle XIX, van obrint vies vers una aproximació més objectiva del passat islàmic. Amb rigor, es valoren aspectes més socials de l'expansió territorial comtal, com fa Antoni de Bofarull, i també se cerca l'aportació islàmica, deixant-se influenciar per arabistes com Goyangos, Dozy i Francisco Codera.

Amb tot, els historiadors que entren en el segle XX sols contempen indirectament l'òptica islàmica. Així mateix ho fa Ramon d'Abadal quan renova la visió de la frontera en fer-la objecte de l'afany expansiu comtal, amb el protagonisme remarkable de Guifré el Pilós. La visió marxista que aporten, a la segona meitat del segle XX, historiadors francesos com Pierre Vilar i Pierre Bonnassie treuen el protagonisme als comtes i l'atorguen als camperols, que s'abocarien damunt la franja fronterera empesos per una dinàmica social d'ocupació de terres buides. L'apetència senyorial sobre aquests guanys de la pagesia lliure generaria una revolució feudal, que modificaria la societat en poques dècades poc després de l'any mil. Tot i l'escassa documentació avaladora d'aquest plantejament, la seva

reiteració per part d'historiadors com Josep Maria Salrach, la va convertir en una mena de versió oficial al llarg del darrer quart del segle XX. Tot i explicar l'expansió per la dinàmica socioeconòmica de la pagesia i acusar l'apetència dels senyors feudals, no deixa de ser una visió de la formació nacional de Catalunya en la lluita contra el musulmà invasor.

Descontents amb aquest plantejament, cap a la penúltima dècada del segle XX autors més atents a l'aportació musulmana, com Pere Balañà, reivindiquen la simbiosi entre ambdues cultures, la islàmica i la cristiana en la formació de Catalunya, perfilant, en molts aspectes de la cultura catalana, un veritable mestissatge cultural. Coetàniament, Miquel Barceló encara va més lluny, en apreciar una societat andalusina que seria víctima del seu veí feudal, violent, agressor i usurpador. Aquesta visió historiogràfica, seguida per investigadors com Carolina Batet, Antoni Virgili, Ramon Martí o la parella Urpí i Resina, recalca l'agressivitat dels feudals contra la pacífica societat agrària andalusina com a motor de l'expansió territorial i de la substitució d'una societat per una altra.

Davant la controvèrsia, un esforç per esgotar les escasses fonts d'investigacions hauria d'enriquir les perspectives. Per això, en les darreres dècades del segle XX s'han tractat d'obtenir perspectives noves revisant les fonts documentals i literàries en àrab (Dolors

Bramon), incorporant noves fonts escrites (Xavier Ballestin), aprofundint en l'aportació arqueològica (Josep Giralt, Ana Lorient) o repassant les dades numismàtiques (Anna Maria Balaguer i Maria Soler). D'una manera o d'una altra, s'han aportat nombroses dades noves que han de permetre apropar-se a allò que realment va esdevenir-se.

En aquest sentit, a inicis del segle XXI s'han aconseguit noves visions de conjunt, com destacadament s'ha fomentat des de la Universitat arrelada en una de les antigues capitals musulmanes, Lleida. D'aquest marc, Flocel Sabaté n'ha aportat vectors nous d'explicació: la «castralització» i la «senyorialització» com a fenòmens que basen els canvis socials encetats en el segle X; la frontera com una franja ocupada de forma diferent segons la cronologia (popular en el segle X, feudal en el XI, conquesta en el segle XII); l'articulació del territori com a factor d'apetència expansiva, i la dialèctica entre capitals urbanes i territori circumdant per interpretar, també, les societats andalusines. Renovant així les perspectives es pot obtenir una visió global, que permeti entendre millor què va passar i fins i tot avançar en aproximacions concretes, com les efectuades per Jesús Brufal sobre la importància, en l'articulació territorial, de termes com les «ràpites», que encara ara donen nom a diferents llocs de població.

La dificultat d'anar aconseguint una perspectiva globalitzadora no deixa de reflectir com n'és de fàcil que l'historiador, a voltes imperceptiblement, es vegi influenciat pel context cultural i polític del seu moment, de manera que es realitzi així una història vinculada als valors coetanis. A voltes, doncs, convé aturar-se a reflexionar sobre el recorregut historiogràfic per tal d'avançar vers un coneixement històric més objectiu.